

ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ

ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑ

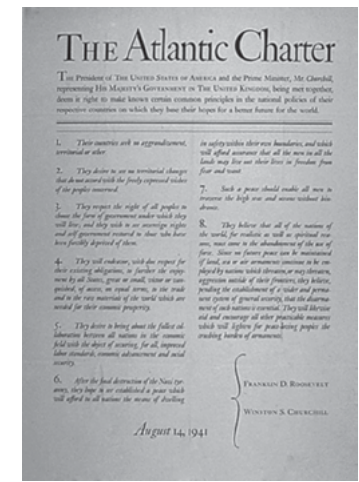

Ιωάννης Σ. Παπαφλωράτος
Νομικός-Διεθνολόγος, Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Αθηνών

Τις πρώτες πρωινές ώρες της 7ης Μαΐου 1945, ο Αντιστράτηγος Άλφρεντ Γιοντλ (Alfred Jodl) –επικεφαλής του γραφείου επιχειρήσεων των γερμανικών ενόπλων δυνάμεων– υπέγραψε την άνευ όρων παράδοση των στρατευμάτων της χώρας του στο αρχηγείο του Αμερικανού Στρατηγού Ντουάιτ Αϊζενχάουερ (Dwight Eisenhower), στη Rheims της Γαλλίας. Το πρωτόκολλο παραδόσεως θα ίσχυε από την 9η Μαΐου προκειμένου να προλάβουν όσο το δυνατόν περισσότεροι Γερμανοί να καταφύγουν στο κατεχόμενο από τους Δυτικούς τμήμα της χώρας. Την αυτή ημέρα (δηλ. την 9η Μαΐου), ο Στρατάρχης Βίλχελμ Κάιτελ (Wilhelm Keitel) υπέγραψε και το πρωτόκολλο παραδόσεως των γερμανικών στρατευμάτων στους Σοβιετικούς, στο αρχηγείο των τελευταίων, στο Karlhorst του Βερολίνου. Στην Ευρώπη, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος είχε λήξει. Αν και η Μεγ. Βρετανία συγκαταλεγόταν μεταξύ των νικητών, η μακροχρόνια σύρραξη την είχε κλονίσει συθέμελα. Κατά τις κρίσιμες ώρες που αγωνίζονταν μόνοι εναντίον του Άξονος, οι Βρετανοί κατέφυγαν στη βοήθεια πολλών υποτελών λαών, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονταν και οι Κύπριοι. Ακόμη και τότε όμως, διατήρησαν την υπεροψία τους και προσπάθησαν να εκμεταλλευθούν στο έπακρον το αναμφισβήτητο ελληνικό φρόνημα των περισσότερων εξ αυτών.

Η λήξη του πολέμου προκάλεσε μεγάλο ενθουσιασμό σε πολλά μέρη της Υψηλίου. Στην Κύπρο, η βρετανική διοίκηση προέτρεψε τους εργοδότες να δώσουν άδεια μετ' αποδοχών στους εργαζομένους για το διήμερο 8 και 9 Μαΐου. Σε όλο το νησί, το κλίμα ήταν πανηγυρικό, εκφωνήθηκαν δεκάδες λόγοι και έλαβαν χώρα μέχρι και διαδηλώσεις (κατόπιν αδείας της διοικήσεως). Εντούτοις, το ειδυλλιακό αυτό κλίμα δεν διήρκεσε επί μακρόν. Οι Βρετανοί γνώριζαν πολύ καλά ότι αργά ή γρήγορα θα ετίθετο επί τάπητος το ζήτημα της εθνικής αυτοδιάθεσης των κατοίκων της νήσου. Ήδη οι Κύπριοι είχαν αρχίσει να οργανώνονται σε συνδικαλιστικά σωματεία και να ριζοσπαστικοποιούνται πολιτικά. Οι κατακτητές δεν αντιμετώπισαν θετικά την εξέλιξη αυτή, καθώς ήταν σίγουροι ότι τα περισσότερα σωματεία ποδηγετούνταν πολιτικά από τους Κομμουνιστές. Ο Βρετανός Κυβερνήτης Τσαρλς Γούλεϋ (Charles Campbell Woolley) διέταξε τη διεξαγωγή ερευνών στα γραφεία των συνδικαλιστικών οργανώσεων και του πολιτικού φορέα των Κομμουνιστών, του Κόμματος ΑΚΕΛ (Ανορθωτικό Κόμμα του Εργαζόμενου Λαού)¹ σε όλο το νησί. Η «απάντηση» της Αριστεράς συνίστατο στη διεξαγωγή μίας μεγάλης απεργίας του νοσηλευτικού προσωπικού, το οποίο εργαζόταν στο νοσοκομείο της Λευκωσίας. Η απεργία διήρκεσε επί μακρόν και σημείωσε επιτυχία.

Η επίδειξη ισχύος της Αριστεράς δεν άρεσε στον Γούλεϋ, ο οποίος διέταξε τη σύλληψη πολλών ηγετικών στελεχών των συνδικαλιστικών οργανώσεων, καθώς και αρκετών δημοσιογράφων. Πολλοί δε εξ αυτών παραπέμφθηκαν σε δίκη. Το κατηγορητήριο δεν ήταν ενιαίο, αλλά διέφερε ανά περίπτωση. Άλλοι κατηγορήθηκαν για συμμετοχή σε συνωμοσία με απώτερο στόχο την ανατροπή του καθεστώτος, άλλοι για κατοχή ανατρεπτικού υλικού και κάποιοι τρίτοι για συμμετοχή σε παράνομες οργανώσεις. Αν και πολλοί εξ αυτών καταδικάσθηκαν σε πρώτο βαθμό, οι περισσότεροι αθώωθηκαν τελικώς. Οι ενέργειες αυτές του Διοικητή προκάλεσαν πολιτική θύελλα στο Λονδίνο, καθώς το μέλλον της νήσου προβλημάτιζε σοβαρά πολλούς ιθύνοντες στη βρετανική πρωτεύουσα. Άλλωστε, τον Αύγουστο του 1941, οι ηγέτες του αγγλοσαξονικού κόσμου είχαν υπογράψει την περίφημη Χάρτα του Ατλαντικού. Σύμφωνα με αυτήν, τόσο οι Ηνωμένες Πολιτείες όσο και η Μεγ. Βρετανία διεκήρυτταν ότι ❶ δεν είχαν επεκτατικές βλέψεις, ❷ δεν θα προέβαιναν σε μεταβολές των συνόρων, ❸ σέβονταν το δικαίωμα των λαών να επιλέξουν ελεύθερα τη μορφή της διακυβερνήσεώς τους και επιθυμούσαν την αποκατάσταση τόσο των κυριαρχικών δικαιωμάτων όσο και της αυτοδιοικήσεως

«Η Χάρτα του Ατλαντικού».

¹Το ΑΚΕΛ είχε ιδρυθεί τον Απρίλιο του 1941.

σε όσους λαούς τα είχαν στερηθεί δια της βίας, ④ θα προωθούσαν τη συμμετοχή όλων των κρατών στο εμπόριο και την προμήθεια πρώτων υλών, ⑤ ήλπιζαν στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και την οικονομική πρόοδο όλων των λαών, ⑥ θα επεδίωκαν την εμπέδωση της ειρήνης («μετά τη συντριβή της ναζιστικής τυραννίας», όπως γραφόταν χαρακτηριστικά), υπό την οποία οι πολίτες όλων των εθνών θα διαβιούσαν εντός των συνόρων των κρατών τους δίχως φόβο, ⑦ θα καθιέρωναν την ελευθερία της ναυσιπλοΐας και ⑧ θα αφόπλιζαν τους εισβολείς έως ότου εγκαθιδρυόταν ένα καθεστώς συλλογικής ασφαλείας. Στην πραγματικότητα, η διακήρυξη αυτή των Ηγετών του αγγλοσαξονικού κόσμου, Φράνκλιν Ρούζβελτ (Franklin Delano Roosevelt) και Ουίνστον Τσώρτσιλ (Winston Spenser Churchill), δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ένα προπαγανδιστικό πυροτέχνημα, το οποίο απέβλεπε στην εξέγερση των λαών στην κατεχόμενη Ευρώπη και τον προσεταιρισμό των ουδετέρων κρατών. Ο Βρετανός Πρωθυπουργός είχε φροντίσει να διαβεβαιώσει κατ' ιδίαν διαφόρους συμπατριώτες του ότι η διακήρυξη αυτή (και ιδίως το τρίτο Άρθρο της) αφορούσε την ηπειρωτική Ευρώπη και όχι όσους λαούς διαβιούσαν εντός των κόλπων της Βρετανικής Αυτοκρατορίας!

Οι πραγματικές προθέσεις των Βρετανών αναδείχθηκαν ανάγλυφα από τον ίδιο τον Τσώρτσιλ σε ομιλία του, την 10η Νοεμβρίου 1942. Σε αυτήν, τόνισε χαρακτηριστικά ότι η χώρα του ήταν αποφασισμένη να διατηρήσει όσα εδάφη της ανήκαν! Πρόσθεσε δε με κυνισμό ότι δεν είχε αναλάβει τα νήια της πατρίδος του για να οδηγήσει στην αποσύνθεση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Μολαταύτα, υπήρχαν πολλοί στο Foreign Office, οι οποίοι ήταν πεπεισμένοι ότι η χώρα τους δεν είχε κανένα, ηθικό κυρίως, έρεισμα για να συνεχίσει την κατοχή της νήσου. Η έξοχη στάση των Ελλήνων τόσο κατά τη διάρκεια του πολέμου των ετών 1940/41 όσο και κατά τη διάρκεια της τριπλής ξενικής κατοχής τους (από τους Βουλγάρους, τους Γερμανούς και τους Ιταλούς) έδιδε το δικαίωμα να αξιώσουν την ένωση της Κύπρου με τη πατρίδα τους. Άλλωστε, οι ίδιοι οι Βρετανοί τούς την είχαν προσφέρει ανεπισημώς κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ κατά τον Μεσοπόλεμο,

το Λονδίνο είχε επιδείξει ελάχιστο ενδιαφέρον για την πρόοδο της νήσου. Φυσικά, ένα τέτοιο ενδεχόμενο ήταν απολύτως απευκαίιο για τη βρετανική διοίκηση της Κύπρου και τους διάφορους εργαζομένους σε αυτήν, οι οποίοι

Ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, Φράνκλιν Ρούζβελτ, και ο Πρωθυπουργός της Μεγ. Βρετανίας, Ουίνστον Τσώρτσιλ, στο κατάστρωμα του πλοίου "Prince of Wales", τον Αύγουστο του 1941.

Αριστερά: Ο Κυβερνήτης Γούλεϋ επιθεωρεί το τιμητικό άγημα, απαρτιζόμενο από άνδρες του Συντάγματος Κύπρου κατά την αποχώρησή του από το νησί. Δεξιά: Ο Ηγέτης του Εργατικού κόμματος και Πρωθυπουργός της Μεγ. Βρετανίας Κλέμεντ Άττλη (1883-1967).

θα έχαναν τα πάσης φύσεως προνόμιά τους. Προς τούτο, ο Γούλεϋ μετέβη στο Λονδίνο, μεσούντος του πολέμου, επιζητώντας μία δήλωση, η οποία θα ξεκαθάριζε ότι ουδεμία μεταβολή θα επερχόταν στο καθεστώς της νήσου. Η χρονική συγκυρία, όμως, δεν επέτρεπε στους Βρετανούς να προβούν σε μία τέτοια δήλωση, καθώς στην Αθήνα είχε ξεσπάσει το κίνημα του Δεκεμβρίου του 1944.

Στις αρχές του επομένου έτους, ο Αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως και Ηγέτης των Εργατικών, Κλέμεντ Άττλη (Clement Attlee), προέβη σε κάποιες δηλώσεις οι οποίες έδειχναν με έμμεσο τρόπο ότι οι Βρετανοί ουδεμία πρόθεση μεταβολής τού καθεστώτος της Κύπρου είχαν. Εντούτοις, οι δηλώσεις αυτές δεν ικανοποίησαν τους ιδύνοντες του Υπουργείου Αποικιών, οι οποίοι αντιτίθονταν σφόδρα στην ένωση της νήσου με την Ελλάδα. Αργότερα, και άλλοι παράγοντες του Εργατικού Κόμματος εξέφρασαν τη βούλησή τους περί διατηρήσεως της Κύπρου στους κόλπους της Αυτοκρατορίας. Μάλιστα, η νήσος συμπεριελήφθη μεταξύ των περιοχών οι οποίες θεωρούνταν στρατηγικής σημασίας και ως εκ τούτου έπρεπε να παραμείνουν υπό τον έλεγχο του Λονδίνου. Την 5η Ιουνίου, το έγκυρο Περιοδικό *Economist* δημοσίευσε μία ανταπόκριση από την Κύπρο, στην οποία περιγραφόταν η προσήλωση των Ελληνοκυπρίων πολιτικών στον στόχο της *Ενώσεως* και η αύξηση της επιρροής των Κομμουνιστών, οι οποίοι είχαν συγκροτήσει το ΑΚΕΛ. Αντιθέτως, η ελληνική κυβέρνηση βάδιζε στα χνάρια του Ελευθερίου Βενιζέλου, ο οποίος θεωρούσε θεμελιώδη άξονα της πολιτικής του τη φιλία της Μεγ. Βρετανίας. Προς τούτο, αρνήθηκε να παράσχει τη συνδρομή του προς τους Έλληνες της

νήσου κατά την εξέγερσή τους, τον Οκτώβριο του 1931. Ο τότε Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Τσαλδάρης δεν επρόκειτο να ανακινήσει Κυπριακό Ζήτημα στο εγγύς μέλλον, σύμφωνα με τον συντάκτη του άρθρου.² Λίγες ημέρες αργότερα, οι *Times* της Νέας Υόρκης απεκάλυπταν την πρόθεση των Βρετανών όπως καταστήσουν την Κύπρο αεροπορική και ναυτική βάση, γεγονός που θα προκαλούσε αναμφισβήτητα τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης στην Ελλάδα. Εν τω μεταξύ, άρχισε να κλιμακώνεται ο αγώνας των Κυπρίων. Περί τα μέσα Ιουνίου, ο Νικόλαος Κλ. Λανίτης (μία από τις ηγετικές προσωπικότητες της ελληνοκυπριακής κοινότητας) δημοσίευσε τρία άρθρα στο *Ελεύθερον Βήμα*, με τα οποία προσπαθούσε να ερμηνεύσει την αγγλική πολιτική και να διευκρινίσει ότι το όραμα της *Ενώσεως* δεν στρεφόταν επ' ουδενί λόγω εναντίον του Λονδίνου. Την 10η Ιουλίου, εορτάστηκε με λαμπρότητα η επέτειος των γεγονότων του 1821, τόσο στη μεγαλόνησο όσο και στην Αθήνα (όπου ορισμένοι κύκλοι επιχειρήσαν να χαρακτηρίσουν τις εκδηλώσεις ως «ανατρεπτικές»).

Εν τω μεταξύ, όμως, είχε επέλθει δραματική αλλαγή του πολιτικού σκηνικού στη Μεγ. Βρετανία. Την 5η Ιουλίου, είχαν διεξαχθεί βουλευτικές εκλογές, στις οποίες οι Συντηρητικοί και ο Τσώρτσιλ προσωπικά συνεντρίβησαν.³ Η ανακοίνωση των αποτελεσμάτων έλαβε χώρα με καθυστέρηση τριών εβδομάδων, διότι έπρεπε να μεταφερθούν στη χώρα και οι ψήφοι πολλών Βρετανών, οι οποίοι ευρίσκοντο μακράν του μητροπολιτικού εδάφους. Η εκλογή της νέας κυβερνήσεως των Εργατικών αναπείρωσε για μία ακόμη φορά το ηθικό των Κυπρίων. Δυστυχώς γι' αυτούς, και οι Εργατικοί έμελλε να τους απογοητεύσουν. Ο νέος Πρωθυπουργός Άττλη δεν επρό-

κειτο να μεταβάλει ριζικά την αποικιακή πολιτική των Συντηρητικών. Αυτό κατέστη προφανές ύστερα από τις δηλώσεις του νέου Υπουργού Εξωτερικών, Έρνεστ Μπέβιν (Ernest Bevin), ενώπιον των μελών του Βρετανικού Κοινοβουλίου, την 20ή Αυγούστου. Εντούτοις, η στάση τού επικεφαλής της βρετανικής διπλωματίας

Ο Βρετανός πολιτικός Έρνεστ Μπέβιν (1881-1951).

²Π. Γιαννόπουλος-Ηπειρώτης, *Η μάχη της Κύπρου, 1878-1956*, Αθήνα: χ.ε. χ.κ., σελ. 55-56.

³Πιο συγκεκριμένα, οι Εργατικοί συγκέντρωσαν το 49,71% των ψήφων, εκλέγοντας 393 βουλευτές (239 περισσότερους από τις προηγούμενες εκλογές), οι Συντηρητικοί έπεσαν στο 36,2%, εκλέγοντας μόλις 197 βουλευτές (από τους 387 της προηγούμενης Βουλής) και οι Φιλελεύθεροι έλαβαν το 9,04% των ψήφων. Οι τελευταίοι αύξησαν τα ποσοστά τους, αλλά εξέλεξαν λιγότερους βουλευτές (12 αντί 21), εξαιτίας του εκλογικού συστήματος.

δεν έκαμψε το φρόνημα των Κυπρίων. Μάλιστα, τα κυπριακά σωματεία των Αθηνών απέστειλαν ένα μακροσκελές υπόμνημα στον νέο επικεφαλής του Foreign Office σχετικά με τα δίκαια του κυπριακού ελληνισμού εν όψει της Συνδιασκέψεως των υπουργών Εξωτερικών των τεσσάρων Μεγάλων Συμμαχικών Δυνάμεων στο Παρίσι. Επίσης, σχετικό ψήφισμα επεδόθη και προς την ελληνική κυβέρνηση, η οποία πιεζόταν να σταθεί ενεργότερα στο πλευρό των Κυπρίων. Άλλωστε, από το Λονδίνο άρχισαν να διαρρέουν φήμες περί αυτονομίσεως της νήσου, ενώ πολλές πληροφορίες έκαναν λόγο για εγκατάσταση Εβραίων σε καταυλισμούς και στρατόπεδα της μεγαλόνησου προκειμένου αυτοί να μην φθάσουν στην Παλαιστίνη.⁴

Το μόνο παρήγορο γεγονός (για τους Κυπρίους) ήταν η ύπαρξη αρκετών Βρετανών αξιωματούχων (μελών του Υπουργικού Συμβουλίου, υπηρεσιακών παραγόντων του Foreign Office), οι οποίοι θεωρούσαν ότι έπρεπε να αποδοθεί η νήσος στην Ελλάδα προκειμένου να ισχυροποιηθεί η θέση του Αντιβασιλέως (Αρχιεπισκόπου) Δαμασκηνού. Μάλιστα, οι απόψεις τους άρχισαν να εισακούονται περισσότερο εν όψει της επισκέψεως του Έλληνα Ιεράρχη στη βρετανική πρωτεύουσα, την 6η Σεπτεμβρίου 1945. Επίσης, υπέρ της παραχωρήσεως της Κύπρου τασσόταν και ο Βρετανός Πρεσβευτής στην Αθήνα, Σερ Ρέτζιναλτ Λήπερ (Sir Reginald Wildig Allen Leeper). Εντούτοις, το Υπουργείο Αποικιών

«βομβάρδιζε» με υπομνήματα τους Άττλη και Μπέβιν προκειμένου να δηλωνόταν επισήμως η πρόθεση της κυβερνήσεως περί μη μεταβολής του status quo της νήσου. Ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός έθεσε το ζήτημα της *Ενώσεως*, προτείνοντας ως αντάλλαγμα την παραχώρηση βάσεων στους Βρετανούς. Αν και το μεγαλύτερο μέρος της πολιτικής ηγεσίας (και ιδιαίτερως ο Άττλη) δεν ήταν αρνητικό σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, οι αρχηγοί των επιτελείων εξέφρασαν την κάθετη αντίθεσή τους. Ως εκ τούτου, ουδεμία πρόοδος επετεύχθη επί του ζητήματος και ο Έλληνας Ιεράρχης επέστρεψε με άδεια χέρια στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικό της αποικιακής νοοτροπίας αρκετών ιθυνόντων είναι το

Ο Πρεσβευτής της Μεγ. Βρετανίας στην Αθήνα Σερ Ρέτζιναλτ Λήπερ (1888-1968).

⁴Βλέπε σχετικά «Η Κύπρος υπό το άστρο του Δαβίδ, Το σχέδιο για τον εποικισμό της Κύπρου με Εβραίους της Ανατ. Ευρώπης κατά τη διάρκεια της βρετανικής κατοχής», Περιοδικό *ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ*, τ. 41, Ιούλιος-Αύγουστος 2009, σελ. 24-35.

Ο Υπουργός Αποικιών Τζωρτζ Χωλ (1881-1965), ο οποίος αντιτάχθηκε με πάθος στην Ένωση.

ότι ο Υπουργός Αποικιών, Τζωρτζ Χωλ (George Henry Hall, 1st Viscount Hall), δεν έμεινε ικανοποιημένος από την εξέλιξη αυτή, αλλά επέμενε για την έκδοση μίας επίσημης ανακοίνωσης. Ο Μπέβιν, όμως, δεν έδωσε τη συγκατάθεσή του κατά τη δεδομένη χρονική στιγμή. Ο Χωλ δεν κάμφθηκε και επανήλθε τόσο τα Χριστούγεννα όσο και τουλάχιστον άλλες τρεις φορές εντός του 1946. Εντούτοις, πάντοτε αντιμετώπιζε την αντίδραση του Υπουργού Εξωτερικών, ο οποίος επ' ουδενί λόγω ήθελε τη διατάραξη των ελληνοβρετανικών σχέσεων, κατά τη δεδομένη χρονική στιγμή, καθώς στην Ελλάδα εντεινόταν η δράση της Αριστεράς, μέσω του αυτοαποκαλούμενου «Δημοκρατικού Στρατού».

Η κατάσταση στο νησί παρέμενε τεταμένη. Την 19η Μαΐου 1946, διεξήχθησαν δημοτικές εκλογές, κατά τις οποίες πλειοψήφησαν οι υποψήφιοι της Αριστεράς (στις περισσότερες πόλεις). Το γεγονός αυτό προβλημάτισε έντονα το Λονδίνο, καθώς η Υφήλιος εισερχόταν σταδιακά στον Ψυχρό Πόλεμο, και στην Ελλάδα ο Εθνικός Στρατός αδυνατούσε να καταστείλει τη νέα εξέγερση των Κομμουνιστών. Στην Κύπρο, η Εκκλησία προχώρησε στη σύσταση μίας επιτροπής, τα μέλη της οποίας θα μετέβαιναν στο Εξωτερικό προς διαφώτιση της διεθνούς κοινής γνώμης. Επίσης, ο Τοποτηρητής της Αρχιεπισκοπής, Μητροπολίτης Πάφου Λεόντιος, συνέταξε ένα υπόμνημα προς τον Βρετανό Πρωθυπουργό, το οποίο υπέγραψαν πολλές σημαίνουσες προσωπικότητες της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Η ηγεσία των Ελληνοκυπρίων (ακολουθώντας και τις συστάσεις των Αθηνών) απέφυγε να ανεβάσει τους τόνους της αντιπαραθέσεως και επέλεξε να κινηθεί εντός των πλαισίων της διμερούς ελληνοβρετανικής διαφοράς. Εάν, όμως, οι διαβουλεύσεις δεν κατέληγαν στην Ένωση, τότε το θέμα θα διεθνοποιείτο από την ίδια την ελληνική κυβέρνηση. Επρόκειτο για μία εσφαλμένη επιλογή (όπως απεδείχθη εκ των υστέρων), καθώς η εσωτερική πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα (με την όξυνση της αντιπαραθέσεως της επίσημης πολιτείας με την Αριστερά), υποχρέωνε το Λονδίνο να τηρήσει μία μετριοπαθή στάση για να μην απωλέσει τα ερείσματά του τόσο στην ελληνική πολιτική σκηνή όσο και μεταξύ της εσωτερικής κοινής γνώμης. Κατά συνέπεια, ήταν υποχρεωμένο να επιδείξει μετριοπάθεια έναντι των αιτημάτων των Ελληνοκυπρίων. Μάλιστα, η Κυπριακή Εκκλησία επεχείρησε να εκμεταλλευθεί το ζήτημα της επανόδου του Βασιλέως Γεωργίου Β΄, αποστέλλοντάς του το παρακάτω τηλεγράφημα:

Μεγαλειότατον Βασιλέα Γεώργιον Β΄

Εκ μέρους του Ελληνικού Κυπριακού Λαού, Συμβούλιον Εθναρχίας Κύπρου επί επικειμένη επανόδω Υμετέρας Μεγαλειότητος πεφιλημένην πατρίδα, υποβάλλει ευλαβή εγκάρδια συγχαρητήρια, πεπειθός ότι επέστη λαμπρά ευκαιρία όπως Υμετέρα Μεγαλειότης αείποτε εργασθείσα υπέρ επιτεύξεως Πανελληνίου Ενώσεως, ζητήσει τώρα παρά Μεγάλης Βρεταννίας απόδωσιν Ελληνικωτάτης Κύπρου εις δικαιούχον Ελλάδα προς επιβράβευσιν ηρωϊσμού και μαρτυριών αυτής και προς στερέωσιν Αγγλοελληνικής συμμαχίας. Είθε, Μεγαλειότατε Αναξ, ο Παντοδύναμος Θεός βοηθήση δώσπτε επανερχόμενος εις Αθήνας δώρον Μητρί Ελλάδι θυγατέρα Κύπρον ως Αείμνηστος Βασιλεύς Γεώργιος Α΄ αδελφήν Επτάνησον.

Ο Πάφου Λεόντιος

Τοποτηρητής Αρχιεπισκοπής Κύπρου, Πρόεδρος Συμβουλίου

Δυστυχώς, όμως, τα περιθώρια ελιγμών του Γεωργίου ήταν πολύ περιορισμένα με αποτέλεσμα το ζήτημα της Ένωσης να μην προωθηθεί. Η κατάσταση στην Κύπρο είχε επιβαρυνθεί και από το ζήτημα των στρατευμένων Κυπρίων, οι οποίοι ακόμα δεν είχαν απολυθεί. Ο αριθμός τους ανήρχετο σε 8.813 άνδρες, εκ των οποίων οι 6.846 υπηρετούσαν μακράν της νήσου. Αυτοί είχαν καταταγεί εθελοντικά στο Σύνταγμα Κύπρου, το οποίο δεν ήταν οργανικό τμήμα του βρετανικού στρατού. Οι πρώτοι άνδρες απολύθηκαν περί τα μέσα Ιουλίου αλλά η βρετανική διοίκηση δεν αδημονούσε για την αποστράτευση των υπολοίπων, καθώς αυτοί θα προστίθεντο στους υπάρχοντες χιλιάδες ανέργους. Επιπλέον, η στοιχειώδης πείρα, την οποία ορισμένοι εξ αυτών είχαν αποκτήσει στη χρήση όπλων, τους καθιστούσε ευεπίφοβους για την πρόκληση ταραχών. Ως εκ τούτου, στους περισσότερους Κυπρίους δόθηκε ολιγόημερη άδεια για να επισκεφθούν τις οικογένειές τους, μετά τη λήξη της οποίας έπρεπε να συγκεντρωθούν εκ νέου για να μεταβούν στην Παλαιστίνη. Ορισμένοι εξ αυτών δεν επανήλθαν, ενώ μερικοί εξ αυτών πήγαν στο στρατόπεδο της Αμμοχώστου και διαμαρτυρήθηκαν εντόνως, καθώς ουδεμία πρόθεση είχαν να συμμετάσχουν σε μία, αδιάφορη γι' αυτούς, σύρραξη προς εξυπηρέτηση αποκλειστικώς και μόνον της αποικιακής πολιτικής του Λονδίνου. Σταδιακά, τα πνεύματα οξύνθηκαν και προκλήθηκαν ταραχές, οι οποίες οδήγησαν στην εν ψυχρώ δολοφονία από τις κατοκικές δυνάμεις ενός 23χρονου Κύπριου λοχία και τον τραυματισμό τεσσάρων (4) Κύπριων στρατιωτών. Η βρετανική διοίκηση έσπευσε να «κουκουλώσει την υπόθεση», συντελώντας κατ' αυτόν τον τρόπο άθελά της στην περαιτέρω όξυνση των παθών. Στη Λεμεσό, 200 και πλέον στρατιώτες αρνήθηκαν να επιβιβαστούν στα πλοία και συνελήφθησαν. Στη Βηρυτό, οι εκεί ευρισκόμενοι Κύπριοι αντέδρασαν και προκλήθηκαν ταραχές με αποτέλεσμα τη σύλληψη 50 και πλέον εξ αυτών. Κατόπιν, οι βρετανικές Αρχές προσήγαγαν 42 Κυπρίους σε δίκη, όπου τους επιβλήθηκαν ποινές πολυετούς φυλακίσεως. Τέλος, τον Οκτώβριο, άλλοι 208 σκαπανείς αρνήθηκαν να επιβιβαστούν σε πλοίο στη Λεμεσό. Αμέσως, οι Βρετανοί τους συνέλαβαν και τους έκλεισαν σε στρατόπεδο.

Τον Οκτώβριο του 1946, ανακοινώθηκε η επερχόμενη αντικατάσταση του κυβερνήτη, ενώ έλαβε χώρα και η επίσκεψη του πρωθυπουργού της Αιγύπτου στη βρετανική πρωτεύουσα. Ήταν σαφές ότι οι Βρετανοί επαναπροσδιόριζαν την πολιτική τους στην Εγγύς Ανατολή, ενώ στην Κύπρο ξεκίνησαν εργασίες για την κατασκευή νέων οχυρωματικών έργων. Στη νήσο, είχαν ήδη αρχίσει να συγκεντρώνονται ισχυρές βρετανικές δυνάμεις, προερχόμενες από την Αίγυπτο. Η μεταβολή της βρετανικής πολιτικής στο Κυπριακό καθίστατο επιτακτική ανάγκη. Ο Χωλ παραμερίστηκε και αργότερα αντικαταστάθηκε από τον έως τότε Υφυπουργό Άρθουρ Κριτς Τζόουνς (Arthur Creech Jones). Ελάχιστες ημέρες νωρίτερα, είχε ανακοινωθεί η τοποθέτηση ενός νέου κυβερνήτη της νήσου. Αυτός ήταν ο Ρέτζιναλτ Τόμας Φλέτσερ (Reginald Thomas Herbert Fletcher, 1st Baron Winster), ο οποίος είχε διατελέσει επιτυχημένος Υπουργός Πολιτικής Αεροπορίας. Λίγες εβδομάδες αργότερα, ο Κριτς Τζόουνς ανακοίνωσε μία δέσμη μέτρων για την Κύπρο, η οποία περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, την επιστροφή των εκτοπισμένων, κίνητρα για την ανάπτυξη της γεωργίας και του εμπορίου, τη βελτίωση της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και την κατασκευή έργων κοινής ωφελείας. Το σημαντικότερο, ίσως, όλων ήταν η ανάκληση των διαταγμάτων του 1937, βάσει των οποίων η βρετανική διοίκηση μπορούσε να επεμβαίνει στην εκλογή Αρχιεπισκόπου. Αυτό σήμαινε ότι δρομολογούντο πλέον οι εξελίξεις για την επίλυση του χρονίζοντος αυτού προβλήματος. Τέλος, ο νέος υπουργός Αποικιών ανακοίνωσε τη μελλοντική σύγκληση μίας διασκέψεως, η οποία θα απαρτιζόταν από αντιπροσώπους των κατοίκων προκειμένου να υποβληθούν προτάσεις για τη συνταγματική μεταρρύθμιση. Αν και τα προαναφερθέντα μέτρα αποτελούσαν μία σοβαρή μεταβολή στην έως τότε ακολουθητέα πολιτική επί του Κυπριακού ζητήματος, δεν ικανοποιούσαν τον βασικό πόθο της πλειοψηφίας των κατοίκων για Ένωση. Ως εκ τούτου, αντιμετωπίστηκαν με περίσκεψη από τους Ελληνοκυπρίους, οι οποίοι τα θεώρησαν υπεκφυγή και απόπειρα διαιωνίσεως της βρετανικής κατοχής. Η στάση τους αυτή αντιμετωπίστηκε μάλλον εχθρικά από τον βρετανικό Τύπο, ακόμη και από τα φιλελεύθερα φύλλα, όπως ο *The Manchester Guardian*. Αποφασίσθηκε, λοιπόν, η συγκρότηση μίας αντιπροσωπευτικής επιτροπής, η οποία θα μετέβαινε στο Λονδίνο για να εκφράσει τις θέσεις των Ελληνοκυπρίων.

Η βρετανική κυβέρνηση ακολουθούσε επαμφοτερίζουσα στάση, καθώς εξέδωσε μία ανακοίνωση, στην οποία απέκλειε τη μεταβολή του καθεστώτος της νήσου κατά τη δεδομένη χρονική στιγμή («προς το παρόν» ήταν η χαρακτηριστική φράση) εξαιτίας της έκρυθμης καταστάσεως στη Μέση Ανατολή. Ταυτόχρονα, όμως, προχώρησε στην έκδοση διαβατηρίων για την αναχώρηση του Τοποτηρητή του αρχιεπισκοπικού θρόνου Μητροπολίτη Πάφου Λεόντιου και των άλλων μελών της επιτροπής, αν και ήταν γνωστό εκ των προτέρων ότι αυτοί θα επαναλάμβαναν την πάγια θέση των Ελληνοκυπρίων περί *Ενώσεως*. Μάλιστα, την ημέρα της αναχωρήσεώς τους (τη 10η Νοεμβρίου), σύσσωμος σχεδόν ο ελληνοκυπριακός Τύπος κυκλοφόρησε με πρωτοσέλιδους τίτλους, οι οποίοι ανέγραφαν με μεγάλα γράμματα τη λέξη «Ένωση», ενώ πλήθη λαού τούς ξεπροβόδισαν στην προκυμαία. Αρχικώς, η τριμελής επιτροπή⁵ (και ο Δικηγόρος Ιωάννης Κληρίδης, ο οποίος

⁵ Η επιτροπή αποτελείται από τον Μητροπολίτη Λεόντιο, τον Δ. Δημητρίου και Ζ. Ρωσσιδη.

είχε αναχωρήσει νωρίτερα) έφθασαν στην Αθήνα για διαβουλεύσεις. Οι Αρχές τούς επεφύλαξαν θερμή υποδοχή, αν και η κυβέρνηση απέρριψε με ευγένεια το αίτημα των μελών της όπως παρουσιασθούν ενώπιον της εθνικής αντιπροσωπείας. Επίσης, δεν δόθηκε η άδεια διοργανώσεως ανοικτής συγκεντρώσεως, αλλά μόνον μιας εκδηλώσεως σε κλειστό χώρο. Προς τούτο, επελέγησαν η αίθουσα της Αρχαιολογικής Εταιρείας και αυτή του φιλολογικού συλλόγου «Παρνασσός». Ταυτόχρονα, κατεβλήθη προσπάθεια αποτροπής της καλλιέργειας αντιβρετανικού κλίματος στην κοινή γνώμη. Επιφυλακτική στάση τήρησε και η βενιζελογενής αντιπολίτευση. Αντιθέτως, οι Κομμουνιστές διοργάνωσαν μία πομπώδη υποδοχή των αντιπροσώπων στον Πειραιά και τάχθηκαν αναφανδόν υπέρ της *Ενώσεως*. Προκειμένου να μην δημιουργηθούν αρνητικές εντυπώσεις, ο Βασιλεύς δέχθηκε σε ακρόαση την κυπριακή αντιπροσωπεία. Ο Πρωθυπουργός Τσαλδάρης απουσίαζε στη Νέα Υόρκη και ο Λεόντιος τού τηλεγράφησε να προχωρήσει στην υποβολή επίσημου αιτήματος για την ένωση της νήσου με την Ελλάδα.

Η θέση της ελληνικής κυβερνήσεως, όμως, ήταν ιδιαίτερος λεπτή. Η χώρα ήταν καθημαγμένη μετά την κατοχή, η οικονομία της καταβαραθρωμένη και οι πολιτικές αντιπαράθεσεις είχαν κλονίσει σοβαρά το εσωτερικό μέτωπο. Μόλις προ ολίγων μηνών, είχε ξεκινήσει η ένοπλη αντιπαράθεση με την Αριστερά στα βουνά. Η κυβέρνηση είχε άμεση ανάγκη από την υποστήριξη των Δυτικών συμμάχων για να μπορέσει να ανταπεξέλθει (έστω και στοιχειωδώς) στη δύσκολη κατάσταση, που αντιμετώπιζε. Ως εκ τούτου, κρατούσε εφεκτική στάση, ακολουθώντας μία πολύ προσεκτική πολιτική. Αυτό, όμως, απογοήτευε τους Κυπρίους αδελφούς, οι οποίοι επιθυμούσαν διακαώς την ενεργή υποστήριξη της «Μητρος Ελλάδος». Τα συναισθήματά τους διαφάνηκαν κατά το ψήφισμα, το οποίο ενέκρινε το συγκεντρωμένο πλήθος σε ένα παγκύπριο συλλαλητήριο, διοργανωθέν στη Λευκωσία, την 1η Δεκεμβρίου 1946. Επίσης, τα μέλη της κυπριακής αντιπροσωπείας αλλά και τα κυπριακά σωματεία εν Ελλάδι εξέφρασαν συγκρατημένα τη δυσαρέσκεία τους. Στην Κύπρο, διοργανώθηκαν συλλαλητήρια προς ενίσχυση της προσπάθειας της αντιπροσωπείας, ενώ και οι Τουρκοκύπριοι άρχισαν να οργανώνονται και συνέταξαν ένα υπόμνημα με τα αιτήματά τους εν όψει της συνταγματικής μεταρρυθμίσεως. Οι ενέργειες αυτές προκάλεσαν τη δυσαρέσκεια των Ελληνοκυπρίων, οι οποίοι ήλπιζαν ότι οι απόγονοι των κατακτητών θα έμεναν τουλάχιστον αδιάφοροι και σίγουρα δεν θα αντιτίθονταν στο δίκαιο αίτημά τους.

Στις επαφές τους με τους Βρετανούς ιθύνοντες, οι αντιπρόσωποι ξεκαθάρισαν ότι δεν ενδιαφέρονταν για τα μέτρα του Κριτς Τζόουνς, καθώς αποκλειστικός πόθος των κατοίκων της Κύπρου ήταν η ένωση της νήσου με την Ελλάδα. Πίστευαν δε ότι το αίτημά τους ήταν δίκαιο και όφειλε να γίνει σεβαστό. Άλλωστε, μόλις προ ολίγων ημερών, ο Βρετανός πρωθυπουργός είχε δηλώσει ότι η κυβέρνησή του δεν επιθυμούσε τη διατήρηση εντός των ορίων της Αυτοκρατορίας λαών παρά τη θέλησή τους. Βεβαίως, αυτή η δήλωση έγινε για τους κατοίκους της Βιρμανίας, αλλά οι Κύπριοι ήλπιζαν ότι αφορούσε όλους τους υπηκόους του Στέμματος, πολλών δε μάλλον όταν είχαν αρχίσει έντονες συζητήσεις και για το μέλλον της Ινδίας.⁶ Τελικώς, το ταξίδι

⁶ Την ίδια περίοδο, οι Βρετανοί εκδήλωσαν την αδυναμία τους να συνεχίσουν τη συνδρομή τους προς την Ελλάδα και την Τουρκία. Το γεγονός αυτό κινητοποίησε τους Αμερικανούς, ο Πρόεδρος των οποίων

των εκπροσώπων των Ελληνοκυπρίων στο Λονδίνο δεν απέφερε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, γεγονός που προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων στη μεγαλόνησο. Σημειωτέον ότι πολλοί μέμφθηκαν και την πολιτική των Αθηνών, ενώ στο στόχαστρο της κριτικής άρχισαν να τίθενται και οι Τουρκοκύπριοι. Η ελληνική κυβέρνηση βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση και ο Πρωθυπουργός Δημήτριος Μάξιμος πιεζόταν να θέσει αμέσως στους Βρετανούς το ζήτημα της *Ενώσεως*. Αντ' αυτού, όμως, περιόριστηκε στην έκφραση της προσδοκίας όπως ευοδωθούν οι ελπίδες των Κυπρίων (από το βήμα της Βουλής). Το θέμα ανακινήθηκε εκ νέου κατά τη συνεδρίαση της 25ης Φεβρουαρίου, όταν ο Πρόεδρος της Βουλής ανακοίνωσε στο σώμα ότι είχε παραλάβει την παρακάτω επιστολή του Μητροπολίτου Κυρηνείας Κυπριανού.

Εξοχώτατον Πρόεδρον Βουλής Ελλήνων

Αθήνας

Κατόπιν δηλώσεων Υπουργού Αποικίων εν Λονδίνω προς Εθνικήν Κυπριακήν Πρεσβείαν κατά 7 Φεβρουαρίου 1947, ότι τα εκάστοτε περί Κύπρου διαβήματα και δηλώσεις των Ελληνικών Κυβερνήσεων εξέφραζον απλώς πόθον, ουχί όμως αξίωσιν ενώσεως Κύπρου μετά Μητρός Ελλάδος, Συμβούλιον Εθναρχίας Κύπρου εξ ονόματος Ελληνικού Κυπριακού Λαού ποείται έκκλησιν προς Βουλήν των Ελλήνων, όπως εκφράση αύτη, δια του πλέον σαφούς και κατηγορηματικού τρόπου, την θέλησιν του Έθνους, όπως ενσωματωθή η Κύπρος εις το Ελληνικόν Κράτος και όπως εξουσιοδοτήση Ελληνικήν Κυβέρνησιν να θέση το ζήτημα ως Εθνικήν Ελληνικήν αξίωσιν παρά τη Φίλη και Συμμάχω Βρετανική Κυβερνήσει.
Ο Μητροπολίτης Κυρηνείας Κυπριανός

Επακολούθησε ζωνρά συζήτηση, κατά την οποία έλαβε τον λόγο και ο πρωθυπουργός και στο τέλος εγκρίθηκε ένα μετριοπαθές ψήφισμα, το οποίο υποβλήθηκε από την κυβερνητική πλειοψηφία. Σε αυτό, τονιζόταν ότι είχε έρθει η ώρα για τη δίκαιη επίλυση του Κυπριακού ζητήματος, η τελική διευθέτηση του οποίου έπρεπε να αποτελέσει αντικείμενο φιλικών διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο κυβερνήσεων.⁷ Στην Κύπρο, το κλίμα παρέμενε βαρύ και αποφασίσθηκε να μη συμμετάσχει κανείς Ελληνοκύπριος στην υποδοχή του νέου κυβερνήτη. Αντιθέτως, αποφασίσθηκε η διοργάνωση ενός συλλαλητηρίου με ομιλητή τον Μητροπολίτη Κυρηνείας Μακάριο. Σε αυτό, συμμετείχαν κυρίως οπαδοί της Αριστεράς, οι οποίοι αρνήθηκαν να ψάλλουν τον εθνικό ύμνο και να ζητωκραυγίσουν υπέρ του Βασιλέως Γεωργίου.⁸ Αντιθέτως, η πλειοψηφία των συντηρητικών και φιλελεύθερων Ελληνοκυπρίων προτίμησε να μην συμμετάσχει στο συλλαλητήριο. Την 25η Μαρτίου, εορτάστηκε η

Χάρυ Τρούμαν (Harry S. Truman) προέβη στην ανακοίνωση του ομώνυμου δόγματος (τη 12η Μαρτίου). Λίγες ημέρες μετά, ήλθε στο φως της δημοσιότητας ένα έγγραφο του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών (State Department), σύμφωνα με το οποίο αντιμετωπιζόταν θετικά η προοπτική της *Ενώσεως*. Δυστυχώς, οι Κύπριοι αντιπρόσωποι δεν πληροφορήθηκαν τα γεγονότα αυτά.

⁷Κατ' ουσίαν προς την κατεύθυνση των διμερών διαπραγματεύσεων κινούνταν κατά την περίοδο εκείνη και η αμερικανική διπλωματία, όπως προκύπτει από τα έγγραφα του State Department, τα οποία δόθηκαν στους Αμερικανούς βουλευτές αμέσως μετά την ανακοίνωση του προγράμματος παροχής βοήθειας προς την Ελλάδα από τον Πρόεδρο Τρούμαν. Αυτό έμεινε στην ιστορία ως «Δόγμα Τρούμαν».

⁸Χ. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου*. Αθήνα: Εστία, 2007, σελ. 721-722.

επέτειος της εθνικής παλιγγενεσίας και πολλές ελληνικές σημαίες είχαν αναρτηθεί σε διάφορα σημεία της νήσου. Αυτές παρέμειναν στη θέση τους και μετά τους εορτασμούς, προκειμένου να καταστεί εκ νέου σαφής η βούληση των Κυπρίων εν όψει της αφίξεως του νέου κυβερνήτη, την 27η Μαρτίου. Σε αυτή, παρίσταντο μόνον Βρετανοί και Τουρκοκύπριοι. Οι Ελληνοκύπριοι δεν συμμετείχαν ούτε στην επίσημη δεξίωση, η οποία δόθηκε στο κυβερνείο, την επομένη. Απέιχαν ακόμα και τα μέλη του Συμβουλευτικού Συμβουλίου. Θλιβερή εξαίρεση αποτέλεσαν δύο μέλη του Εκτελεστικού Συμβουλίου. Οι Ελληνοκύπριοι είχαν αποφασίσει να σκληρύνουν τη στάση τους. Το γεγονός αυτό εξέπληξε δυσάρεστα τον φλεγματικό Φλέτσερ. Είναι γνωστή η τυπολατρεία των Βρετανών, οι οποίοι εξέλαβαν τη στάση της πλειοψηφίας των κατοίκων της νήσου ως προσβλητική. Ο «προοδευτικός» Φλέτσερ απέλυσε εν μία νυκτί τους τέσσαρες Ελληνοκυπρίους, οι οποίοι συμμετείχαν στο Συμβουλευτικό Συμβούλιο. Λίγο μετά, το Συμβούλιο της Εθναρχίας (το οποίο απαρτιζόταν από 21 μέλη, κληρικούς και λαϊκούς) απέστειλε στον κυβερνήτη ένα μνημόνιο. Σε αυτό, διατρανωνόταν ο μοναδικός πόθος των Ελληνοκυπρίων: *Ένωση* και μόνον *Ένωση*.

Ο Φλέτσερ αντέδρασε, εκδίδοντας ένα διάγγελμα, στο οποίο απορριπτόταν εμμέσως το αίτημα αυτό και καλούνταν οι Κύπριοι σε συμπόρευση για την ανάπτυξη της νήσου μέσω της εγκαταστάσεως σε αυτήν ενός φιλελεύθερου και προοδευτικού καθεστώτος. Το περιεχόμενο του διαγγέλματος αποδοκιμάστηκε από το σύνολο των Ελληνοκυπρίων και ο κυβερνήτης απείλησε με κλείσιμο των εφημερίδων, επιβαρύνοντας ακόμα περισσότερο το κλίμα. Σύντομα, όμως, αντελήφθη το αδιέξοδο της πολιτικής του και αποφάσισε να μεταβάλει τακτική. Αρχικώς, συναίνεσε στην εκλογή νέου Αρχιεπισκόπου. Εξελέγη ο Μητροπολίτης Λεόντιος, τον οποίο υποστήριξε η Αριστερά.⁹ Μάλιστα, στην ιστορία έμεινε η φράση του ότι ήταν «χριστιανός κομμουνιστής»! Ύστερα από αρκετές αμφιταλαντεύσεις, αποδέχθηκε την εκλογή του. Αν και θεωρείτο μετριοπαθής πλέον, εκφώνησε έναν πύρινο λόγο υπέρ της *Ενώσεως*, κατά την τελετή της ενθρονισέως του. Κατόπιν, έθεσε σε κίνηση τη διαδικασία για τη σύγκληση της διασκέψεως (η οποία ονομάστηκε «Διασκεπτική Συνέλευση»), η οποία θα εξέταζε την εισαγωγή συνταγματικών μεταρρυθμίσεων «*προς συμμετοχήν του κυπριακού λαού εις την διεύθυνσιν των εσωτερικών υποθέσεων της νήσου*». Ο αποκλεισμός της Εκκλησίας προκάλεσε την αντίδραση του Αρχιεπισκόπου, ο οποίος κατήγγειλε την όλη διαδικασία ως προσπάθεια φαλκιδεύσεως του αγώνα για την *Ένωση*. Ο Φλέτσερ περιήλθε σε δύσκολη θέση και υποχρεώθηκε σε παροχή διευκρινήσεων προς τη βρετανική κυβέρνηση. Κατέφυγε σε προφανή ψεύδη για να δικαιολογήσει τα συνεχή σφάλματά του και δεν δίστασε να ισχυριστεί ότι η πολιτική του είχε συντελέσει στην ενδοτική στάση των ιθυνοσών τάξεων και των συντηρητικών Ελληνοκυπρίων. Την 26η Ιουλίου 1947, απεβίωσε ξαφνικά ο Αρχιεπίσκοπος Λεόντιος, ο οποίος ήταν μόλις 51 ετών. Το γεγονός ότι ο θάνατός του επήλθε 36 μόλις ημέρες, μετά την επίσημη εκλογή του (την 20ή Ιουνίου) πυροδότησε έντονες φήμες για δηλητηρίασή του, οι οποίες όμως ουδέποτε επιβεβαιώθηκαν. Τοποτηρητής του θρόνου ανέλαβε ο

⁹Η Δεξιά υπεστήριξε την εκλογή του Αρχιεπισκόπου Συναίου Πορφύριου.

Μητροπολίτης Κυρήνειας, ο οποίος απύθυνε διάγγελμα προς τον κυπριακό λαό, στο οποίο τονιζόταν, μεταξύ άλλων ότι «...ο κυπριακός λαός την υπό της Μεγ. Βρεταννίας απόδοσιν της ελληνικής αυτής νήσου εις τας μητρικάς αγκάλας θεωρεί ως επιτακτικήν υποχρέωσιν κατά την μεταπολεμικήν περίοδον, καθ' ην η ελευθερία των υποδούλων λαών οφείλει να είναι ο καρπός των θυσιών της ανθρωπότητας, ήτις επίστευσεν εις τας περί ελευθερίας και δικαιοσύνης διακηρύξεις των ισχυρών». Την παραμονή των Χριστουγέννων, εξελέγη Αρχιεπίσκοπος Κύπρου, υπό το όνομα Μακάριος Β΄. Κύριο σύνθημά του ήταν «Ένωσις και μόνον Ένωσις».

Την 1η Νοεμβρίου 1947, ξεκίνησαν οι εργασίες της Διασκεπτικής. Δυστυχώς, το εθνικό μέτωπο είχε ήδη διαρραγεί, καθώς οι Κομμουνιστές αποδέχθηκαν τη συμμετοχή τους στις εργασίες της Διασκεπτικής μαζί με τους Τουρκοκυπρίους. Επίσης, συμμετείχαν δύο ανένταχτοι Ελληνοκύπριοι κι ένας εκπρόσωπος των Μαρωνιτών. Πρόεδρος ανέλαβε ένας Βρετανός ανώτερος δικαστικός, ο οποίος εξ αρχής διευκρίνισε ότι δεν ετίθετο προς συζήτηση θέμα αυτονομίας ή έστω αυτοδιοικήσεως της νήσου. Τελικώς, συντάχθηκε ένα σχέδιο συντάγματος, το οποίο έμοιαζε με τα αντίστοιχα της Γκάνας και της Νιγηρίας. Οι Κύπριοι δεν θα ετύγχαναν ούτε καν των προνομίων των κατοίκων της Κεϋλάνης ή της Μάλτας, στους οποίους οι Βρετανοί είχαν παραχωρήσει σύνταγμα. Η γνωστοποίηση του σχεδίου συντάγματος προκάλεσε την αντίδραση της Εκκλησίας, η οποία διακήρυξε ότι ένας μόνος στόχος υπήρχε: «Ένωσις και μόνον Ένωσις». Αντιθέτως, οι Τουρκοκύπριοι (μέσω του πρωτοεμφανιζόμενου Ραούφ Ντενκτάς) εξέφρασαν την ικανοποίησή τους και συνέστησαν στους Ελληνοκυπρίους να το αποδεχθούν. Οι αντιπρόσωποι της Αριστεράς στη Διασκεπτική περιήλθαν σε δύσκολη θέση. Το κύμα αντιδράσεων διογκωνόταν και οι βασικές προτάσεις τους δεν είχαν συμπεριληφθεί στο σχέδιο συντάγματος. Ως εκ τούτου, το καταψήφισαν και αποχώρισαν από τις εργασίες της Διασκεπτικής. Την 13η Αυγούστου 1948, ο κυβερνήτης ανακοίνωσε τη διάλυση της Διασκεπτικής, τονίζοντας ότι η βρετανική «προσφορά» δεν είχε αποσυρθεί. Το σχέδιο συντάγματος παρέμενε στη διάθεση των Κυπρίων, οι οποίοι έπρεπε να αποφασίσουν εάν ήθελαν έναν συνταγματικό χάρτη ή όχι. Διεκήρυξε δε ότι οι Βρετανοί ουδεμία πρόθεση είχαν να τους το επιβάλλουν. Αναμφίβολα το ναυάγιο των εργασιών της Διασκεπτικής αποτέλεσε ήττα τόσο για τους Βρετανούς¹⁰ όσο και για όσους εκ των Ελληνοκυπρίων δεν ενστερνίζονταν με τόση ζέση τον στόχο της Ένωσεως, προβάλλοντας την αυτονομία.

Την 13η Ιουλίου 1948, η σύνοδος της Κυπριακής εκκλησίας αποφάσισε τη συγκρότηση ενός ειδικού οργανισμού για την προώθηση του αγώνα για την Ένωσιν. Αυτό ονομάστηκε «Εθναρχικό Συμβούλιο», ενώ αργότερα συνεστήθη ένα μικρότερο το «Γραφείον της Εθναρχίας», το οποίο αποτέλεσε το εκτελεστικό σώμα της Εθναρχίας, με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Κιτίου Μακάριο. Την 3η Οκτωβρίου, διεξήχθη ένα παγκύπριο συλλαλητήριο διαμαρτυρίας για την πολιτική του Λονδίνου εναντίον της Ένωσεως. Τον προσεχή Ιανουάριο, ο Βρετανός υφυπουργός Αποικιών επισκέφθηκε τη νήσο και είχε συναντήσεις με τους τοπικούς παράγοντες. Ο Αρχιεπίσκοπος του επέδωσε ένα υπόμνημα υπέρ της Ένωσεως, το

¹⁰Μάλιστα, ο Φλέτσερ υπέβαλε την παραίτησή του, τον Νοέμβριο του ίδιου έτους.

οποίο δεν συγκίνησε τον Βρετανό πολιτικό. Τον Μάιο, το προαναφερθέν γραφείο εξέδωσε το περιοδικό *Ελληνική Κύπρος*, το οποίο προπαγάνδιζε τις επίσημες θέσεις της Εκκλησίας.¹¹ Το φθινόπωρο, οι Ελληνοκύπριοι πρότειναν τη διεξαγωγή ενός δημοψηφίσματος υπό την εποπτεία της βρετανικής κυβερνήσεως. Το Λονδίνο, όμως, απέρριψε την πρόταση. Ως εκ τούτου, η κυπριακή Εκκλησία επωμίσθηκε μόνη το βάρος της διεξαγωγής του. Την 8η Δεκεμβρίου 1949, κυκλοφόρησε μία «εθναρχική εγκύκλιος», η οποία καλούσε τον λαό να συμμετάσχει στο δημοψήφισμα, το οποίο διοργάνωνε η Εκκλησία. Η εγκύκλιος αυτή ανέφερε τα εξής:

Κυπριακέ Λαέ,

Του Θεού δώρον είναι η ελευθερία. Της θείας ταύτης ευλογίας η μικρά Πατρίς μας στερείται από αιώνων πολλών. Ξένος κυρίαρχος της νήσου μας κατά την τελευταίαν εβδομηκονταετιάν παραμένει η Μεγάλη Βρεταννία.

Δια την ανάκτησιν της ελευθερίας της η Κύπρος ουδέποτε έπαυσε να αγωνίζεται. Και καθ' όλον το διάστημα της Αγγλικής Κατοχής εξεδήλωσε ποικιλοτρόπως την θέλησίν της ν' απαλλαγή του ξένου ζυγού. Διαμαρτυρία, υπομνήματα, συλλαλητήρια, πρεσβείαι ουδόλως έτυχον της προσοχής του κυριάρχου, όστις τουναντίον μετεχειρίσθη παν μέσον προς κατάπνιξιν και υπονόμεισιν του εθνικού φρονήματος του Κυπριακού Λαού. Και επήλθε ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος...

Εις τον αγώνα εκείνον συνέβαλεν εκ των πρώτων η Κύπρος δια χιλιάδων στρατιωτών και του υλικού της πλούτου. Ολοκαύτωμα δε κατέστη η Μήτηρ Ελλάς, δια να εξασφαλίση δια της θυσίας της και την πρώτην και την τελικήν Συμμαχικήν νίκην. Τερματισθέντος, όμως, του πολέμου όχι μόνον δεν είδομεν οι Κύπριοι την πραγμάτωσιν της εθνικής μας αποκαταστάσεως, αλλ' αντιθέτως αντικρύσαμεν την Μεγ. Βρεταννίαν να μηχανάται τα πάντα δια παράτασιν της επί της νήσου κυριαρχίας της...

Κυπριακέ Λαέ,

Η ώρα της Εθνικής αποκαταστάσεως έφθασε... Ας προσέξωμεν όμως. Ουδέποτε να λησμονώμεν ότι η ελευθερία εδωρήθη μεν υπό του Θεού προς τον άνθρωπον, αλλ' μόνον δι' αγώνων επιπόνων και συνεχών εξαναγκάζονται οι κυρίαρχοι να αναγνωρίζουν εις τους υπ' αυτών κυριαρχουμένους το δικαίωμα της Αυτοδιαθέσεως... Η μέχρι τούδε στάσις της Κυριαρχου Δυνάμεως έχει πείσει πάντας ότι αύτη παραμένει ασυγκίνητος προ της στερεάς θελήσεως ημών όπως ενωθώμεν μετά της Μητρός Ελλάδος... Ανάγκη συνεπεία πάντων τούτων να εκδηλωθώμεν εντονώτερον... Εντεύθεν, ως τεταγμένοι φρουροί των συμφερόντων της νήσου, προεκρίναμεν, κατά τα ήδη εξαγγελθέντα, ως πρώτον μέτρον του περαιτέρω απελευθερωτικού αγώνος την διεξαγωγήν δημοψηφίσματος...

Εμπρός Κύπριοι! Όλοι εις τας επάλξεις δια την μάχην του δημοψηφίσματος, δια την εθνικήν αποκατάστασίν μας. Δια την Ένωσιν με την αθάνατον Μητέρα Ελλάδα...

¹¹Διευθυντής Σύνταξης ήταν ο Νικόλαος Κρανιδιώτης. Αυτό κυκλοφόρησε έως το 1956, όταν εξορίστηκε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος.

Ταυτόχρονα, ο Αρχιεπίσκοπος κοινοποίησε την απόφαση της Εθναρχίας στον Κυβερνήτη Ράιτ με επιστολή του, στην οποία σημείωνε ότι:

«Αφ' ης ημέρας προ 71 ετών η Ελληνική Κύπρος ετέθη υπό την διοίκειν της Μεγ. Βρεταννίας, ουδέποτε έπαυσε ζητούσα την εθνικήν της αποκατάστασιν, δια της Ενώσεως μετά της Ελλάδος.
Ατυχώς η Μ. Βρεταννία παρορώσα την Ελληνικότητα της Νήσου, την θέλπισιν του Κυπριακού λαού, τας αιωνίους ηθικάς αρχάς περί ελευθερίας και αυτοδιαθέσεως των λαών, εξακολουθεί να παρατείνει την επί της Κύπρου κυριαρχία της».

Επίσης, ο Αρχιεπίσκοπος ανακοίνωσε στον εκπρόσωπο της αποικιοκρατίας τη διενέργεια παγκυπρίου δημοψηφίσματος «*αποσκοπούντος εις την έναντι παντός αδιαμφισβήτητον εκδήλωσιν του εθνικού φρονήματος του Κυπριακού λαού*». Σημειωτέον ότι το ΑΚΕΛ, σε ανακοίνωσή του η οποία δημοσιεύθηκε την 10η Δεκεμβρίου του 1949, παρότρυνε τους Έλληνες της Κύπρου «*να κάμουν την 15η του Γενάρη μέρα θριάμβου για την Ένωση και σαρωτικής ήττας για το ξενικό ιμπεριαλιστικό καθεστώς*». Το δημοψήφισμα πραγματοποιήθηκε κατά την εβδομάδα 15-22 Ιανουαρίου 1950. Η αγγλική διοίκηση πρόβαλε πολλά προσκόμματα και κατέφυγε σε απειλές για να αποτρέψει τους Ελληνοκυπρίους από το να εκφράσουν την πραγματική βούλησή τους. Εντούτοις, εκ των 224.747 εγγεγραμμένων Ελληνοκυπρίων, ψήφισαν υπέρ της Ενώσεως 215.103 (ποσοστό 95,7%), κατά δε, μόλις 5! Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ανακοίνωσε επισήμως στον Κυβερνήτη Σερ Άντριου Ράιτ (Sir Andrew Barkworth Wright) ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος. Ο Βρετανός αξιωματούχος απέρριψε το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, τονίζοντας ότι για την κυβέρνησή του το ζήτημα της Ενώσεως παρέμενε κλειστό. Τον Μάιο του έτους εκείνου, μία κυπριακή αντιπροσωπεία έφθασε στην Αθήνα, της οποίας ο λαός και διάφοροι φορείς επιφύλαξαν αποθεωτική υποδοχή. Αντιθέτως, ουδένα μέλος της κυβερνήσεως παρέστη στο λιμάνι του Πειραιά. Γενικότερα, τόσο η κυβέρνηση όσο και η αντιπολίτευση τηρούσαν επιφυλακτική στάση. Αντιθέτως, ο Βασιλεύς Παύλος παραχωρούσε συνεντεύξεις σε ξένα μέσα ενημέρωσης, τασσόμενος υπέρ της άμεσης απελευθέρωσης της νήσου. Την 21η Ιουνίου, διοργανώθηκε παλλαϊκή συγκέντρωση στο Παναθηναϊκό Στάδιο, στην οποία ομίλησε ο Αρχιεπίσκοπος Σπυρίδων και εξεδόθη ψήφισμα. Αργότερα (την 1η Ιουλίου), τα μέλη της παρέδωσαν στον Πρόεδρο του ελληνικού Κοινοβουλίου έναν τόμο με τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος. Κατόπιν, τα μέλη της μετέβησαν στο Λονδίνο, όπου δεν έγιναν δεκτά από τον Υπουργό Αποικιών, ενώ ο Τύπος αποσιώπησε ακόμα και την άφιξη των μελών της στη βρετανική πρωτεύουσα. Κατόπιν, τα μέλη της αναχώρησαν για την έδρα του Οργανισμού Ηνωμένων

Ο Κυβερνήτης της νήσου Σερ Άντριου Ράιτ (1895-1971).

Αριστερά: Ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων (1873-1956). Δεξιά: Η πρώτη σελίδα του τόμου του δημοψηφίσματος του 1950 με την υπογραφή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Β΄.

Εθνών στη Νέα Υόρκη, όπου κατέθεσαν έναν τόμο με τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος, αξιώνοντας την παρέμβαση του διεθνούς οργανισμού προς εφαρμογή της αρχής της αυτοδιαθέσεως, την 26η Σεπτεμβρίου.¹² Εν τω μεταξύ, είχε αποβιώσει ο Αρχιεπίσκοπος (την 28η Ιουνίου) και είχε τεθεί θέμα εκλογής του διαδόχου του. Την 20ή Οκτωβρίου, εξελέγη ο Μητροπολίτης Κιτίου Μακάριος (το κοσμικό όνομα του οποίου ήταν Μιχαήλ Μούσκος).¹³ Η ιστορία της εισερχόταν εκ νέου σε μία νέα περίοδο...

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✎ Άμαντος, Κωνστ., *Σύντομος ιστορία της Κύπρου*, Αθήνα: Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, 1956.
- ✎ Βαγενάς, Θ., *Χρονικά της Κύπρου, αγώνες των Κυπρίων για την ελευθερία*, Αθήνα: Υπουργείον Προεδρίας της Κυβερνήσεως, 1954.
- ✎ Γιαννόπουλος-Ηπειρώτης Π., *Η μάχη της Κύπρου, 1878-1956*, Αθήνα: χ.ε., χ.χ.
- ✎ Θωμόπουλος, Σωζ., *Το χρονικόν του αγώνος των Κυπρίων (1878-1960)* (ανάτυπον εκ του *Περιοδικού Στρατιωτική Επιθεώρησις*), Αθήνα: χ.ε., 1975.
- ✎ Παντελής, Στ., *Νέα ιστορία της Κύπρου*, Αθήνα: Φλώρος, [1985].

¹²Εντούτοις, το ταξίδι δεν σημείωσε επιτυχία, και ο Μητροπολίτης Κυρηνείας Κυπριανός δήλωσε: «*Περὶλυπος είναι η ψυχή μου ἀπὸ θανάτου*». Πολλοί απέδιδαν βαριές ευθύνες στην ελληνική κυβέρνηση και την ελληνική αντιπροσωπεία, οι οποίες ουδεμία βοήθεια παρείχαν. Προς τούτο, αποφασίσθηκε να ιδρυθεί ένα «Γραφείον Κυπριακής Υποθέσεως», βλ. Π. Γιαννόπουλος-Ηπειρώτης, σελ. 83-84.

¹³Ο νέος Αρχιεπίσκοπος, Μακάριος Γ΄, απύθνηε μία εγκύκλιο προς το ποιμνίο του, στην οποία, μεταξύ άλλων, σημείωνε: «*Ενωμένοι, σταθεροί, πειθαρχικοί, άκαμπτοι ας συνεχίσωμεν τον αγώνα, βέβαιοι ότι το ακαταμάχητον δίκαιόν μας και η άκαμπτος αποφασιστικότης μας θα κατισχύσωσι παντός εμποδίου και θα μας οδηγήσωσιν εις την ποθητήν λύσιν*».